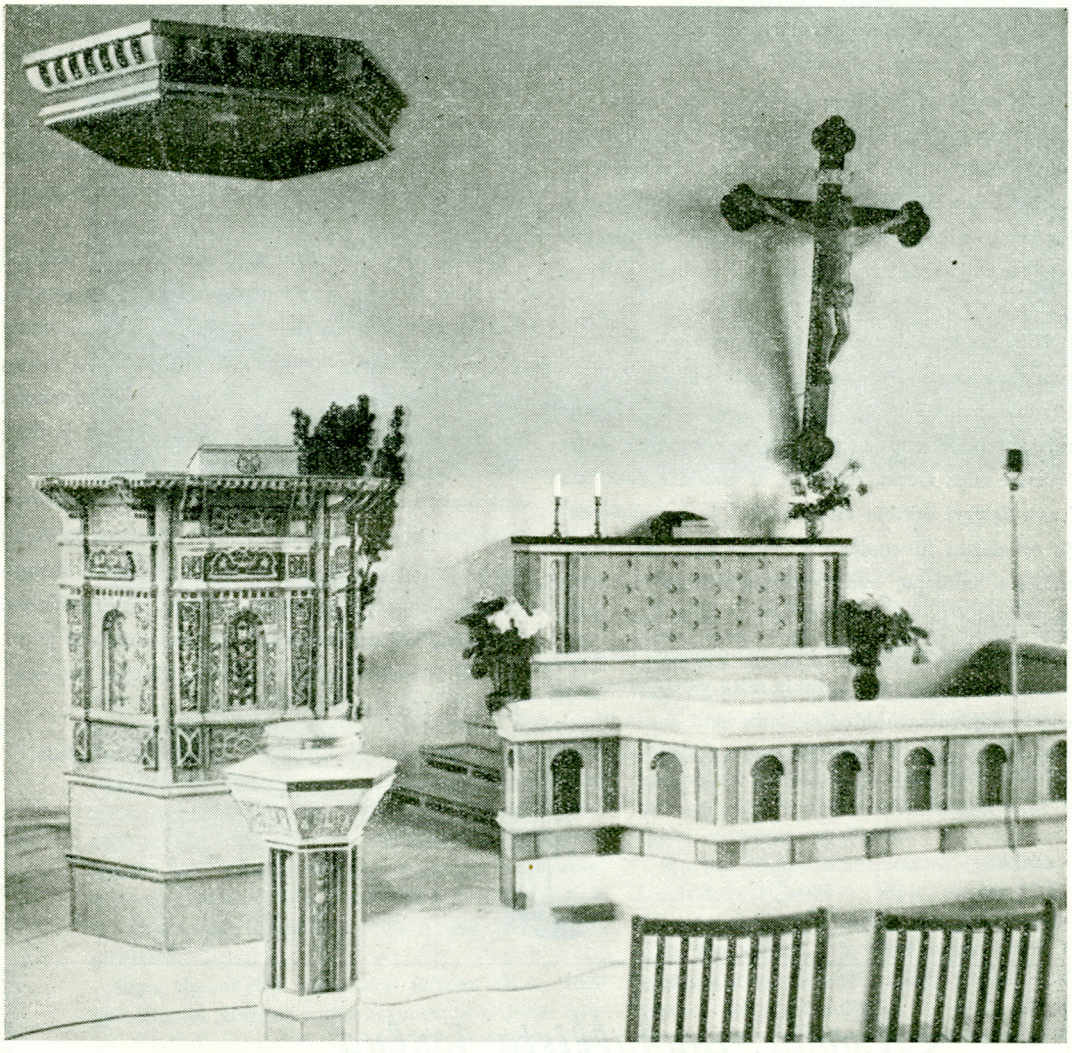
TAMMERKOSKI

TAMPERE-SEURAN AIKAKAUSJULKAISU

N:o 8—9 1951

Epilän kirkkosalin alttari,

jonka saarnatuoli ja Ristiinnaulitun kuva ovat Harjun vanhasta kappelikirkosta 300 vuoden takaa.

Valok. JUSSI KANGAS.

PALKINTOKIRJOITUS:

PISPALAA JA PISPALALAISIA 50–60 VUOTTA SITTEN.

*Pispalan ainoalaatuinen harjukaupunki on joutunut viime aikoina mielenkiinnon kohteeksi mm. Lauri Viidan Pispala-romaanin johdosta. Oheisessa kirjoituksessa, joka on syntynyt Tampere-Seuran kirjoituskilpailun merkeissä, näyttelijä, rouva **Hilda Makkonen** kuvaa Pispalaa sellaisena kuin se oli esikaupunkimuodostuksensa alkuvaiheessa.*

Parin viime vuoden aikana on Pispalan elämään aivan ratkaisevasti vaikuttanut Pispalan valtatien muodossa tapahtunut täydellinen nykyaikaistuminen: johdinautoliikenteen ulottaminen lähelle Epilää sekä ajotien ja sivukäytävien rakentaminen asfalttipäällysteisiksi. Nykyiselle nuoremman polven pispalalaiselle, samoinkuin tamperelaisillekaan, ei mahtavien tiejyrien ilmestyminen tälle Pispalan tielle merkitse muuta kuin yhden erittäin huonokuntoisen tieosuuden kauan odotettua korjaamista. Syntyperäiselle vanhemman polven pispalalaiselle se merkitsee sen sijaan valtavaa muutosta, jonka tosin mielellään jo sallii tapahtuvan, mutta joka pakostakin tuo mieleen nyt kehityksen edestä historiaan siirtyvän, rakkaaksi käyneen kokonaisen aikakauden. Tuleepa mieleen Nummisuutarin Topiaksen tuttu lause: „Niin muuttuu maailma Eskoseni" seisoessa Sotkankadun kulmauksessa ja katsellessa tuota komeata ja leveätä asfalttitietä ja katkeamatonta isojen ja pienten autojen virtaa, paikassa, josta varsinainen Pispalan valtatie alkaa, sekä muistellessa, millainen samainen risteys oli 50—60 vuotta sitten.

Maantie alkoi tästä kulmasta kapeana, mutkittelevana ja paljon jyrkempänä kuin nyt. Tien oikealla puolella oli monttu, jota täytettiin roskilla ja tien sivussa oli parruaita, ettei pimeässä ajettu kuoppaan. Sitten oli saman kulmauksen kohdalla suolammikko, jossa keväisin sammakot kurnuttivat ja lapset „plätiköitsivät" paljain jaloin. Lammikon viereltä kulki polku metsää kohti, josta pispalalaiset jalankulkijat kulkivat, sillä maantie oli syksyisin paksun kuran vallassa, joka vellinä juoksi molemmin puolin tietä. Sitäpaitsi siihen aikaan ei ollut minkäänlaista valaistusta tiellä. Liikenne oli iltaisin hyvin hiljaista, joten kulku pilkkopimeässä kuraisella tiellä tuli sangen peloittavaksi. Muistanpa kuinka kerran koulussa jäimme arestiin toverini kanssa ja opettaja oli unohtanut tulla aikanaan päästämään pois. Edessä oli pilkkopimeä kurainen maantie, johon ei kahdenkaan uskallettu lähteä. Pari tuntia Sotkankadun kulmassa odotettiin jotakuta tulevaksi ja lopulta sydän kurkussa lähdimme juoksemaan kotia kohti. Kengät, vieläpä sukatkin olivat paksussa savessa ja kurassa ja itkien juostiin äidin hoiviin. Kyllä silloin koti oli kullan arvoinen. Kesäisin tie taasen oli paksun tomumaisen mullan peitossa, jossa lapsien oli ihanaa paljain jaloin juoksennella, niin että paksu tomu ilmassa lensi, ja kyllä siinä sydämen pohjasta asti laukattiinkin.

Maantien vasemmalla puolella oleva Pyynikinharju jatkui kauniina honkametsikkönä yli kaupungin rajan aina ensimmäiseen tukkitiehen asti, mutta ensimmäisen maailmansodan aikana se „sotilaallisista syistä" raiskattiin ja hakattiin, kaivettiin ampumahautoja.

Tuo harju ei ollut rakas ainoastaan pispalalaisille, vaan oli se kaupunkilaistenkin keväinen kävelypaikka, ja varmaan siellä monet rakkauden valat vannottiin katseltaessa ihania auringonlaskuja Näsijärvellä. Siksipä tätä metsän kaatoa surulla seurattiin.

Kaupungista Rajaportille asti ei ollut yhtäkään asumusta, ainoastaan metsä kummallakin puolella tietä. Rajaportti oli kaupungin ja Pispalan rajapyykki. Tämä portti oli ajan mukana kaatunut ja jäljellä olivat ainoastaan punaiset pylväät. Tästä rajasta alkoi sitten Pispalan asutus.

Portilta kuului iloinen kalkutus, sillä portin vasemmalla puolella seppä Taavitsainen kengitti maalaisten hevosia ja takoi kärryn vanteita ja jousia. Oikealla puolella tietä oli sahanisännöitsijän hieno talo, taisipa olla siihen aikaan hienoin rakennus Pispalassa. Koko Pispala ensimmäistä tukkitietä myöten oli kiitollinen tälle isännöitsijälle, sillä asukkaat saivat hakea ruoka- ja juomavetensä hänen pihassaan olevasta pumpusta. Keski-Pispala sen sijaan haki vetensä toisen tukkitien vieressä olleesta Sirenin kaivosta sekä myöskin Tahmelan lähteestä, joka oli jyrkän mäen alla lähellä Pyhäjärven rantaa. Nämä vedenhakumatkat muodostuivat useasti perheenäideille pieniksi mieluisiksi rupatteluhetkiksi, sillä kauniiden pajupuiden alla Sirenin pihassa tapasivat naapurit toisensa ja lapset kirmasivat ruohokentällä.

Vesi näyttelikin jyrkällä rinteellä asuville siihen aikaan tärkeää osaa pispalalaisten elämässä. Esimerkiksi pyykinpesu oli talvella tavattoman hankalaa. Ensin vedettiin pyykkivesi jyrkkien mäkien alta Näsijärvestä, ja sitten vietiin pesty pyykki jälleen rantaan, jossa se viruteltiin jäähän tehdyssä avannossa. Muistan aina, miten koulutyttönä jouduin olemaan apuna tässä hommassa ja luin Herranrukouksen moneen kertaan, että lämmin livevesi kestäisi saavissa saadakseni lämmitellä palelevia käsiäni. Kesällä taasen pyykinpesuretket muuttuivat miltei huvimatkoiksi. Ensimmäisen tukkitien rannassa oli yhteinen pyykkiranta ja se vasta oli rantojen ranta. Siellä oli pata padan vieressä ja iloiset valkeat rätisivät niiden alla. Koko Pispala pesi ja valkaisi pyykkinsä tässä rannassa. Suuret tukkilautat olivat aina siellä ja tukkimiehet milloin lauloivat, milloin huutelivat toisilleen. Lapset uida polskuttelivat rannassa ja välillä juoksivat valkeiden ääreen lämmittelemään. Kahvipannut olivat äideillä lieden reunalla, ja voi, miten hyvälle se kahvitilkkanen voileipien kanssa maistui.

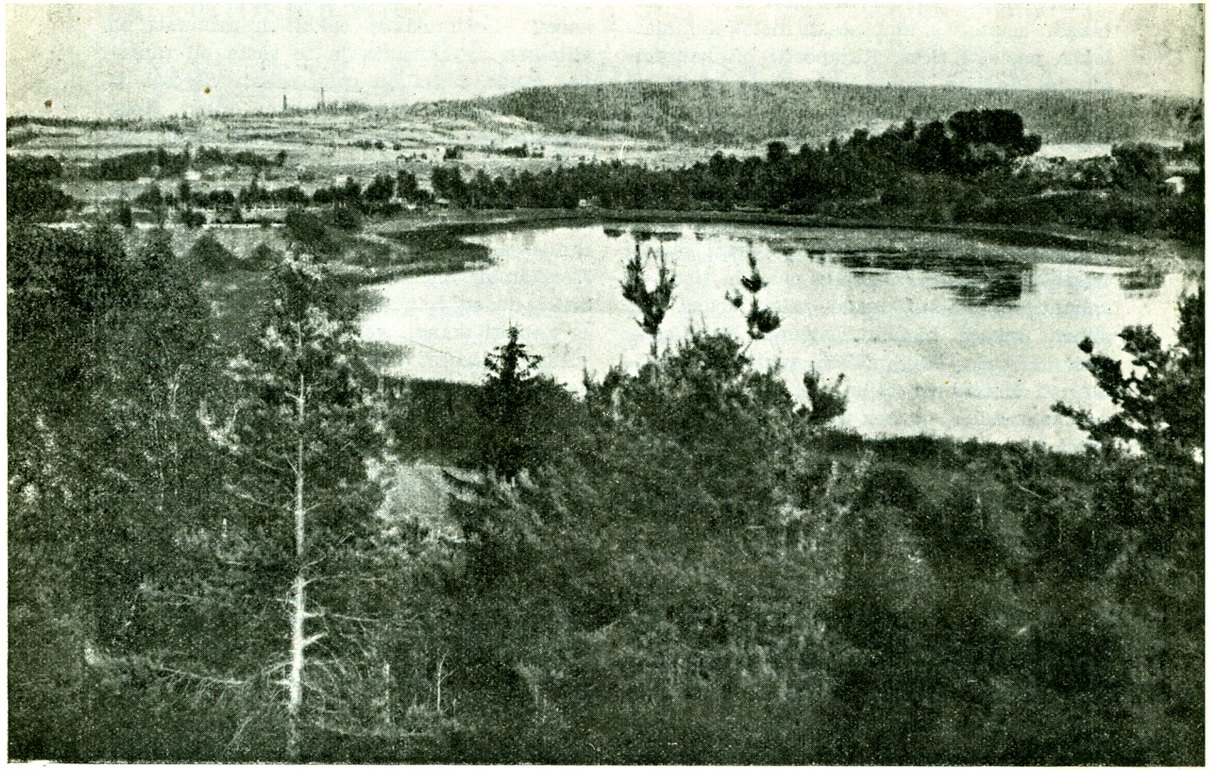
Illalla perheet kiipesivät mäet ylös, mukana puhtaat hyvälle tuoksuvat pyykkivaatteet. Nuo rakkaat pispalalaiset siihen aikaan olivat kuin yksi suuri perhe.

Ensimmäinen tukkitie kulki maantien alitse. Tien oikealla puolella oli konehuone, jossa koneet kiersivät kahden puolen raidetta kulkevia ketjuja, joiden päällä tukit tulivat ylös Näsijärvestä, ja tästä edelleen rullia myöten alamäkeä Pyhäjärveen. Usein tukit ruuhkautuivat, ja silloin kuului tuttu huuto: „Ruuhka". Silloin koneet seisautettiin, kunnes ruuhka saatiin selvitettyä.

Eräänä sunnuntaina meidän „kakaroitten" päähän pälkähti ajella rullia myöten. Haettiin lauta salaa ja sitten vieri vieressä annettiin huristaa, mutta ei muistettukaan ottaa huomioon rullien väliä, ja siksi lauta törmäsi rullan sivuun. Onneksi tämä tapahtui matalalla kohdalla, sillä lähellä Pyhäjärven rantaa putous olisi ollut aika jyrkkä ja vaarallinen. Vakavasti päätettiin, ettei asiasta puhuta kenellekään — eikä ole puhuttu.

Pispalan muistoja koskeva kirjoituskilpailu.

Pispalan muistoja koskevaan kirjoituskilpailuumme saapui 5 kirjoitusta. Palkinnot jakaantuivat niiden kesken seuraavasti: I palk. kirjoituksesta „Pispalasta ja pispalalaisista vuosien takaa", kirjoittaja Hilda Makkonen, II palk. kirjoituksesta „Pispalan postiolot vv. 1900—1918 erään henkilökuvauksen valossa", kirjoittaja Helmi Alenius-Vikman, III palk. kirjoituksesta „Pispalaan", V. E. Vuokko, „Muistelmia kiviaidan takaa", Fanny Kaivola ja „Muistelmia Pispalasta 42 vuotta sitten", Ida Mäkinen. Oheisena julkaistaan I palkinnon kirjoitus, muut julkaistaan lähinumeroissa.

Näköala Epilästä Vaakkolammin yli Pispalanharjulle. Kuva 1880-luvulta. Pispalanharju vielä kokonaan metsän peitossa.

Ensimmäisestä tukkitiestä eteenpäin alkoi laskea jyrkkä mäki (joka sekin nyt on tasattu). Mäen alla oli punainen korkea kaarikatos, jonka sisällä kulki toinen tukkien ketjutie eli Rosenlewin tukkitie. Siinä kulkivat tukit ketjujen päällä koko matkan. Maantietä kulkiessa kuului kotoinen ketjujen kolina ja kitinä ja saipa kulkija usein vesipisarat niskaansa märistä tukeista, sillä katos ei ollut tarpeeksi tiivis. Katoksen sivuseinässä oli komea ilmoitus Deeringin niittokoneesta, ja se aivan syöpyi pispalalaisten mieliin.

Asumukset olivat enimmäkseen ryhmittyneet näiden tukkiteiden ympärille. Rajaportin kohdalla rannassa oli saha ja tällä kohdalla maantien kummallakin puolella oli ryhmä rakennuksia, joiden nimiä en enää muista. Välillä oli harvassa rakennuksia ja sitten ensimmäisen tukkitien kohdalla taasen oma taloryhmityksensä. Siinä olivat Mandelin („Manteliini"), kauppias Johansson, vanhempieni Haapasen talo, Mestari-Johansson, seppä Blomberg, Fonsell, Mohell („Muhelli") ja Lehtinen.

Rannassa olivat ainoastaan Mallas-Rantanen, Kustaa Lahtinen, Lehtinen ja Benjamsson, joka teki hyviä pärekoreja pispalalaisille ja kaupunkilaisille. Ensimmäisestä tukkitiestä oli ranta koskematonta metsää Lielahteen asti.

Toisen tukkitien molemmin puolin oli asumuksia mm. Sirenin talo, josta vesi haettiin ja tien toisella puolella Jalosen talo, jossa oli kauppa. Tämä oli tosin keittiön nurkassa, mutta hyvä kauppa siinä vain kävi. Harva ostaja käytti rahaa, nimi ja ostokset vietiin kirjaan ja tilipäivänä maksettiin,

rehellisyys oli taattu. Talon ylärakennuksessa oli pari vuotta Pispalan kuuluisa Maija-Kaisan koulu, joka varmaan vanhoille pispalalaisille on hyvässä ja hauskassa muistissa.

Maija-Kaisa oli vanha mummu, joka osasi pitää kurin ainutlaatuisessa opinahjossaan. „Aa sano aa — pee sano pee — etkö sinä kuule mitä minä sanon", kuului pihalle asti ja sitten yhteinen tavaaminen, jossa Maija-Kaisan ääni kuului ylinnä. Väliajalla Maija-Kaisa toi pihalle keväällä suuren raanun, jonka kulmista lapset pitivät kiinni. Maija-Kaisa itse meni siihen pitkälleen ja lapset keinuttamaan ja niin kutakin vuorollaan siinä keinuteltiin ja laulettiin. Kun luvut menivät hyvin, niin aina jotakin löytyi aapisten välistä. Aikuisena usein olen ajatellut, että mistä tämä herttainen vanhus sai varat kouluunsa. Hauskaa lapsilla vain oli ja kadehtien katselin tätä koulua, kun en itse päässyt sinne.

Manteliinin Akselin tunsi koko Pispala. Hän oli siinä 20—30 vuoden vaiheilla, hieman länkäsääri, harvatukkainen, suupielet nuuskassa ja lapsen asteella koko ikänsä. Kultaisempaa ja avuliaampaa ihmistä tuskin tapaa. Missä lapsilauma riemuitsi, siellä Akseli parhaana joukossa ja jos joku lapsista väsyi jyrkkää mäkeä rannasta noustessa, otti Aksu hänet selkäänsä ja kantoi mäen päälle. Vanhempiensa kuoltua kuulin hänen joutuneen Pirkkalan kunnantalolle.

Eteenpäin mentäessä tien vasemmalla puolella olivat Heiskasen, Josefssonin ja Heleniuksen talot sekä Rimmin talo ja oikealla Asplummin Karoliinan ja Jäppisen talot sekä Leena-Kaisan mökki aivan tien sivussa. Sitten oli Provastin talo ja siinä oli Pispalan kauppa, joka on ollut samassa paikassa tähän päivään asti, omistajat vain ovat muuttuneet. Tämän kertomuksen aikaisista lapsista on varmaan jokainen juossut mainitusta kaupasta hakemassa 10 pennillä siirappia ja 5:llä suolaa. Pispalan kaupan vieressä oli komea Pispan talo, mutta komea siinä oli isäntäkin, joka ajoi kaupunkiin leveällä lyhyellä reellä komea ori edessä. Isännän nähtyään ei ihmettele, että hänen esi-isänsä lähti jalkaisin Ruotsiin valittamaan Hatanpään kartanon valtaamasta maaseudusta, ja voitti asiansa sisukkaan retkensä ansiosta.

Pispan talosta mentäessä noin 100 m kääntyi tie Hyhkyyn, jota kutsuttiin „Hyhyyn tanhuaksi". Tie oli huonossa kunnossa ja aidattu molemmin puolin. Ei ollut asumuksia koko tien varrella ennenkuin rantaa lähestyessä mutkassa oli Röökin pirtti.

Kauniissa Hyhkyn niemessä oli ensin Rikkaan Lindbergin huvila rannassa vasemmalla puolella. Tien oikealla puolella oli Karvolan talo ja sen vieressä Simolan talo, vaarini vanha kotitalo. Simolan vanha isäntä oli rehevä työntekijä-isäntä, joka ei hävennyt istua lantakuorman päällä kaupungista lantaa tuotaessa. Ja niin saivat tehdä pojatkin. Eikä päässeet Simolan talosta veronmaksajat ilman trahteerausta, sillä emäntä olisi pitänyt suurena häpeänä, jos ei suun avausta olisi jokaiselle talosta annettu.

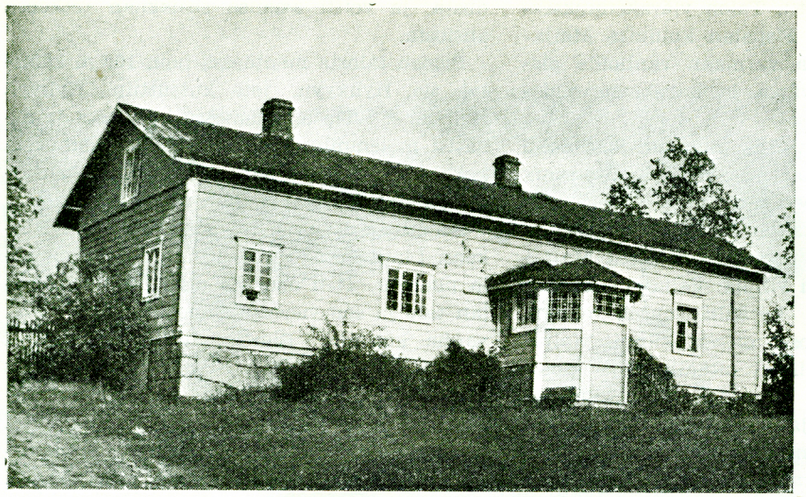
Simolassa oli myös isänisän ja vaarini veli, jota kaikki kutsuivat Taavetti-sedäksi. Hän oli vanhapoika. Eivät tuntuneet häät häiltä, jos ei Taavetti-setä ollut johtamassa franseesit ja purppurit pitkässä sortuukissaan. Kiharatukkainen pää hieman kallellaan, silmät kauniisti loistaen hän tämän kunniatehtävän arvokkaasti hoiti.

Nykyisen Reinolan kauppapuutarhan paikalla oli Uotilan talo ja Kaarilan kartano oli samalla paikalla kuin nytkin.

Hyhkyn tien risteyksestä eteenpäin mentäessä oli vasemmalla Hennerin talo, jonka ohi kuljettiin suurella kunnioituksella, sillä tiedettiinhän, että talon asukkaat olivat syvästi uskonnollisia, että talossa usein pidettiin Raamatun selityksiä, ja että talossa myöskin istuttiin kylän käräjät, joihin vangit kuljetettiin useimmiten raudoissa.

Tohlopin rannalla ei ollut mitään asutusta paitsi tien oikealla puolella metsän reunassa Ruupetin talo ja sitä ennen pari pientä mökkiä. Suon takana oli Suoniemen talo, joka on siellä vieläkin.

Pispala oli siihen aikaan oma rauhallinen yhdyskuntansa. Luonto koskemattomana oli Suomen kauneimpia nähtävyyksiä. Kesäisin kuuluivat karjan kellojen kilkahtelut molemmin puolin maantietä, jossa paimen kaitsi talojen lehmiä. Kaupungin ja Pirkkalan välisellä vesistöllä kulki Sampo-laiva ja

Pispan talo.

usein tilattiin hevonen kestikievarista Pispalaan mentäessä, ajuri kun tuli kalliimmaksi. Enimmäkseen tuo matka mentiin kuitenkin jalkapatikassa.

Ruokatavara, kuten voi, maito ja piimä ostettiin kaupunkiin meneviltä maalaisilta. Syksyisin tulivat silakkakauppiaat suurine tiinuineen Merikarvialta ja pispalalaiset ostivat siten talvikalansa. Kaikenlaisia kaupustelijoita kierteli kodeissa varsinkin pyhinä, jolloin kaikki olivat kotona. Kaupustelijoita oli mm. tattareita ja laukkuryssiä, joilta sai halvalla ostaa kaikenlaista kamaa.

Äitini oli syntynyt v. 1864 ja hän muisti ankaran talven lapsuudestaan, jolloin nälkä oli Suomessa. Sudet tuppasivat ihmisasunnoille ja vaarini laittoi susihaudan talon pihaan ja pyydysti siitä suden.

Pispalan suuria elämyksiä ennen olivat juhannusaatot. Aamusta asti kulkivat limokuormat kaupunkiin ja pispalalaiset tietysti valitsivat parhaat limot kuormista. Jokaisessa pihassa oli limomaja, joita illalla saunan jälkeen pyhävaatteissa käytiin katselemassa ja naapurin kanssa keskustelemassa, ja jokaisessa kodissa kärisi ohukaispannu, jonka tuotteita vieraanvaraisesti naapureillekin tarjottiin.

Ilta kului rattoisasti seurustellessa ja silloin tuntui, että juhannusyötkin olivat valoisammat kuin nyt.

Yöllä palasivat kaupunkilaiset saarireisuiltansa ja koska monella pispalalaisella „sankarilla" oli jotakin hampaan kolossa, eivät olleet harvinaisia tappelun nujakat maantiellä. Mutta aina ne selvitettiin omin voimin, sillä Pispalassa oli ainoastaan yksi konstaapeli ja kuka häntä nyt keskellä yötä olisi lähtenyt häiritsemään.

Jouluaamut olivat myös juhlalliset. Hevosilla ajettiin pitempien matkojen takaa joulukirkkoon. Jokaisessa rakennuksessa oli ikkunan eteen sytytetty joulukuuset, jotka valaisivat tien kirkkoon menijöille. Hevosien luokissa helisivät kulkuset ja reet olivat peitetyt kauniilla omatekoisilla rekipeitteillä, joiden kulmista riippuivat komeat tupsut.

Tälle rakkaalle maantielle antoivat oman sadunhohteisen leimansa silloisen Lielahden kartanon omistajan Wilhelm von Nottbeckin upeat ajoneuvot livrepukuisine kuskineen, jotka ajoivat Lielahden ja kaupungin väliä. Kyllä oli jokaisella portilla lapsia niiaamassa ja katsottiin, että nenät olivat kuivina. Useasti nämä suuret herrat huvittivat lapsia heittämällä heille pikkurahoja ja sekös vasta oli riemua lapsille, sillä harvoin siihen aikaan 5-penninen lapsen käteen annettiin. Lielahden herrasväen komeasta elämästä on jäänyt mieleeni vielä huvialus ‚Le Flaneur", joka kellui ankkurissa Lielahdella.

Oman osansa kai vaativat vielä sen ajan hevosmarkkinat. Päivää ennen markkinoita olivat maantiet yhtenä jonona kaupunkiin vaeltavia maalaisia, ja voi sanoa, ettei yksikään talo juuri säästynyt ns. markkinavieraista. Hevoset riisuttiin valjaista ja heitettiin heinäkuvut eteen ajattelematta pihojen puhtautta ja kauneutta, ja samoin kävi huoneiden suhteen. Eväspussit ym. kapistukset tuotiin sisälle ja perheenäidit saivat pohtia, miten yöksi saada vieraat sopimaan. Seuraavana päivänä oli „Plassi" täynnä hevosia ja kirkuvia hevoskauppiaita ja siitä lähdettiin koettelemaan hevosia Pispalaa kohden. Lapset saivat henkensä uhalla kulkea tiellä, mutta useimmiten annettiinkin kouluissa lupa markkinoiden ajaksi. Ei ollut siihen aikaan vielä eläinsuojelupoliiseja ja markkinat muodostuivatkin suoranaiseksi rääkkäykseksi eläimille. Markkinoiden loputtua palasi rauha Pispalaankin ja luudat heiluivat lasten käsissä pihoja puhdistettaessa, kun taas äidit puhdistivat huoneita. Maalaiset palasivat pitkinä jonoina omille pelloillensa ja pihoillensa odottamaan uusia elämyksiä ja uutta kaupungin matkaa.

•

Edellä kuvattu, nyt jo romanttisen hohteen saanut elämä Pispalassa on saanut väistyä tavanomaisen esikaupunkiasutuksen tieltä. Kun nyt koko Pispalan valtatie on saanut uuden muodon ja kiivasta elämäntahtia kestävän asfalttipeitteen, peittyvät samalla monen ahkeran ahertajan viimeistenkin askelten jäljet, ja Pispalan ilojen, mutta myöskin murheiden keskeinen yhdysside siirtyy menneisyyteen. Uusi tie vie Pispalan asukkaatkin kohti uutta elämää ja uutta, tuntematonta tulevaisuutta.

Hilda Makkonen.

Perinteiden pankki

Konttoreita Tampereella:
Hämeenkatu 24, Hämeenkatu 7, Puolimatkankatu 12 ja Epilä.

Niiden 90 vuoden aikana, joiloin YHDYSPANKKI on harjoittanut liikepankkitoimintaa Tampereella, ovat jo monet sukupolvet valinneet sen raha-asioittensa luotettavaksi hoitajaksi. Tänä aikana saatu kokemus yhdistyneenä kaikkiin nykyaikaisen suurpankin asiakkailleen suomiin etuihin tarjoutuu Teidänkin käytettäväksenne Tampereen konttoreissamme.

Pohjoismaiden
Yhdyspankki
MAAN VANHIN TALLETUS- JA LIIKEPANKKI.